

Historische Kring Bemmel

Jaargang 8, nr.3
September 1998

1754 - 122

BvS

- 3 - 4

Historische Kring Bemmelse

Uitgave ten behoeve van de leden, jaargang 8 no 3.

Inhoudsopgave:

Een woord van de voorzitter	1
Viering tweede lustrum	2
Notulen algemene ledenvergadering	3
Straatnamen in Bemmelse, Haalderen en Ressen (11):	
Grote verandering aan de Bouwlustlaan	6
Bierbrouwerij op de Meerweg?	11
Handleiding voor amateur-archeologen	13
Perikelen rond de kerkelijke kunstschaten in de	
Hervormde Kerk in Bemmelse	14
De scholen zijn weer begonnen	16
Een krantenknipsel (22)	20
"Uut de ouwe deus" (22)	21
Brieven aan de Toekomst	22
Kalenders 1999	23
De invloed van de stad op de dorpen in de Betuwe	24
Excursie hervormde kerk Bemmelse	29
Oud archiefmateriaal (5) - De Kroningsfeesten in 1898	30
Een oude foto (12)	32
In Bemmelse staat een huis (19)	33
De kerkklok van Bemmelse	34
Advertenties	35
Agenda	36
Boeken	36
Colofon	

Kopij volgende nummer:

Dit is de tweeëntwintigste uitgave van het kringblad. Het voornemen bestaat het volgende nummer eind december 1998 te laten verschijnen. Kopij voor dat nummer is welkom en kan bij de redactieleden of bij het secretariaat worden ingeleverd. Als uiterste datum van inleveren willen wij graag 1 december 1998 aanhouden.

Een woord van de voorzitter

De vakanties zitten er voor de meesten van u weer op. De batterijen zijn opnieuw opgeladen, hobby's en/of werk zijn weer opgepakt. Voor het bestuur van de kring is de vakantietijd een periode waarin de tanden nog even op elkaar moeten. De laatste hand wordt dan gelegd aan de (voorbereidingen voor) de kalender: een laatste controle van de foto's en de teksten, afspraken met de drukker en het organiseren van de eigenlijke verkoop. De tweede zondag van september volgt dan de deelname aan de Culturele Manifestatie in "De Doornenburg". Voorts wordt het (dit) kringblad al in grote lijnen in elkaar gezet. Dit jaar was het echter nog drukker dan gebruikelijk.

Eind juli hebben Gerard Sommers en ik een gesprek gehad met de heer Gerrits, de nieuwe wethouder van cultuur, en de heer Meijland van de gemeente. Naast het feit dat we over en weer kennis met elkaar hebben gemaakt, zijn verschillende onderwerpen de revue gepasseerd: de kring met haar activiteiten en wensen (onder meer een eigen onderkomen), het monumentenbeleid van de gemeente Bemmelen en het initiatief voor het oprichten van een streekinformatiecentrum, waar de bezoeker toeristisch-recreatieve informatie ontvangt en waar ook de natuurlijke en cultuurhistorische kwaliteiten van de streek worden belicht.

Ten aanzien van het hebben van eigen huisvesting gloort er, zo bleek tijdens het gesprek, een pril zonnestraaltje aan de horizon. Nog even volhouden dus; we blijven ons er in ieder geval voor inzetten. Met het formuleren van een eigen monumentenbeleid, waarin ook aandacht is voor de archeologische monumentenzorg, heeft de gemeente Bemmelen eind vorig jaar al een start gemaakt. Het ligt nu stil in afwachting van de gemeentelijke herindeling. Wel zal de procedure tot het aanwijzen van de twee beschermde dorpsgezichten (N.H.-kerk Bemmelen en omgeving, Ressen) nog dit jaar worden afgerond. Over de oprichting van een streekinformatiecentrum was de wethouder nogal sceptisch. Het leek hem onmogelijk al die kikkers in de kruiwagen te krijgen en te houden: de vier initiatiefnemers zijn de Stichting Streekmuseum Over-Betuwe i.o., de Historische Kring Bemmelen, de VVV Bemmelen/Boven-Betuwe en Stichting Bemmelen Natuurlijk. Daarnaast werken ook de historische kringen uit de ons omringende gemeenten en andere leveranciers van streekgebonden informatie mee. De initiatiefnemers hebben hun ambities, verwoord in een notitie, al uitgesproken en zullen in de komende tijd het project verder vorm geven.

Eind augustus hebben, op uitnodiging van de Stichting Streekmuseum (beter Streekinfocentrum), de historische kringen van Bemmelen, Doornenburg, Gendt en Huissen en de VVV met elkaar van gedachten gewisseld over wat de gemeentelijke herindeling voor de kringen betekent.

Over en weer is gesproken over ledental, financiën, activiteiten en huisvesting. Ook is gesproken over het project streekinformatiecentrum. Alle aanwezigen dragen het initiatief een warm hart toe maar voegen daar direct aan toe dat de kringen wel lokaal actief zullen blijven en hun eigen identiteit wensen te behouden. Volgens de initiatiefnemers staat dat ook niet ter discussie. De kracht van het project ligt bij lokaal bruisende activiteiten en bezienswaardigheden waarover men vanuit een centraal punt wordt geïnformeerd.

Sinds eind juni vertegenwoordigt ondergetekende de kring in de klankbordgroep voor de totstandkoming van het landschapsbeleidsplan van de gemeente Bemmelen. Naast vertegenwoordigers van "groen" en "blauw", die vooral aandacht hebben voor natuur, landbouw en water, draagt de kring zorg voor informatie over de archeologische, natuur- en cultuurhistorische kwaliteiten van de gemeente. Eind dit jaar moet het plan gereed zijn.

En wat betreft deze tweeëntwintigste uitgave van ons kringblad: wij menen weer een goede mix van vaste rubrieken en verrassende bijdragen voor u te hebben samengesteld. Ik wens u veel leesplezier.

Marc Kocken

Viering tweede lustrum

Volgend jaar is het tien jaar geleden, dat onze kring werd opgericht. In die tijd is onze vereniging gegroeid tot een 170 leden tellende club. Dat is iets om dankbaar voor te zijn en om te vieren. In het bestuur wordt al enige tijd nagedacht over mogelijke manieren, om dit op gepaste wijze te vieren. Wat vanaf het begin duidelijk was, is het feit, dat we dat niet alleen afkunnen. We zouden vele handen tekort komen. Daarom doen we hierbij een oproep aan de leden.

Wie van u is bereid om het bestuur bij te staan bij het opzetten, afbreken, bemannen – bevrouwen van een activiteit, die we graag willen organiseren in het komende jaar? Die activiteit zou moeten plaats vinden op een moment, dat er ook een ander evenement in Bemmelen plaats vindt, waardoor er meer dan gewoonlijk mensen in ons dorp op de been zijn.

Wie wil de handen uit de mouwen steken en meewerken aan de presentatie van onze vereniging? Leden die bereid zijn mee te werken worden verzocht zich op te geven bij het secretariaat: Teselaar 61, 6681 BE in Bemmelen, tel. 461603.

Het bestuur

Notulen algemene ledenvergadering

Notulen van de algemene ledenvergadering van de Historische Kring Bemmeler, die gehouden werd op woensdag 20 mei 1998, 's-avonds om 7.15 uur in Cultureel Centrum "De Kinkel". Aanwezig waren 12 leden, inclusief het bestuur. Bericht van verhindering is binnengekomen van mevrouw Ringnalda en de heer Kocken.

Bij afwezigheid van de voorzitter opent de heer Sommers, penningmeester, de vergadering en heet iedereen welkom. Daarna wordt de agenda gevolgd. Daar niemand aanmerkingen op de notulen – afgedrukt in het septembernummer van 1997 – heeft, worden deze onder dankzegging aan de secretaris aangenomen en vastgesteld.

Verslag van de secretaris:

We begonnen 1997 met een ledental van 139. Door overlijden en opzeggingen verlieten ons 4 leden en er meldden zich 11 nieuwe leden aan, waardoor de eindstand in 1997 146 leden bedroeg. Het bestuur vergaderde in 1997 acht keer. Daarnaast werden drie thema-avonden gehouden, te weten op 11 maart door de heren Roessingh en Stuart over de tabaksteelt, op 22 april door de heer Mentink over de archieven van het Polderdistrict Betuwe en op 23 september door de heer Voskuil over luchtspionage tijdens de Tweede Wereldoorlog. Op 24 mei werd een excursie gehouden naar "Het Ambacht" te Haalderen. De heren Meurs en Verburg bezochten de Bemmelse en Haalderense basisscholen, waar in het kader van het project "Twee keer bevrijd" door de heer Meurs werd verteld over zijn ervaringen in de oorlogstijd.

De kring werd een aantal malen gevraagd mee te denken in naamgeving. Woningbouwvereniging St. Joseph vroeg suggesties voor het appartementengebouw in Haalderen, waarvoor de naam "De Nieuwe Geer" werd gekozen. De gemeente Nijmegen vroeg medewerking aan straatnaamgeving in het Lentse Visveld. Zij zijn door ons doorverwezen naar de Lentse Historische Kring. In de pas opgerichte commissie voor straatnaamgeving van de gemeente Bemmeler heeft inmiddels een onzer bestuursleden zitting.

Ons kringblad verscheen driemaal in 1997 in een gemiddelde omvang van 44 pagina's. De kalender werd goed verkocht en de revenuen zorgen er voor, dat de kring in financieel opzicht datgene kan realiseren wat ze graag wil. De Kadastrale Atlas Bemmeler/Haalderen en Ressen is, voor wat ons aandeel betreft, klaar en wacht nu op de behandeling in de redactiecommissie van de Stichting Werkgroep Kadastrale Atlas Gelderland. Hoe lang die er over doet en dus wanneer de atlas te koop zal zijn, is niet te voorspellen.

Na het verslag over het afgelopen jaar werden nog een paar zaken gememoreerd:

Het ledental is in 1998 inmiddels opgelopen tot rond 160 leden. Het project "Brieven aan de Toekomst" was, voor wat betreft de scholen, een groot succes. Op de schrijfavond van 15 mei jl. waren maar weinigen aanwezig, maar wellicht hebben een aantal leden hun brieven rechtstreeks aan de stichting "Brieven aan de Toekomst" gestuurd. Door de secretaris zijn in totaal 636 brieven verzonden, hoofdzakelijk van kinderen van de basisscholen en van het Over Betuwe College. Laatstgenoemde school stuurt zelf nog een restant van ongeveer 200 brieven op.

De jaarrekening 1997:

Ter vergadering is een uitgebreidere versie aanwezig dan die, welke met de stukken voor de vergadering is meegestuurd. Geen van de aanwezigen heeft behoefte die in te zien. Dat heeft de kascontrolecommissie wel gedaan en die gaf de volgende verklaring af:

Ondergetekenden, leden van de kascontrolecommissie van de Historische Kring Bemmelen, verklaren hierbij op maandag 23 maart 1998 de boeken en bescheiden van de penningmeester van de Historische Kring Bemmelen over het jaar 1997 te hebben gecontroleerd. De controle geeft geen aanleiding tot het maken van opmerkingen. Op grond van het onderzoek stelt de kascontrolecommissie aan de Algemene Ledenvergadering van de Historische Kring Bemmelen voor in haar vergadering van 20 mei 1998 de penningmeester te dechargeren voor het gevoerde beheer.

*Bemmelen, 23 maart 1998,
De leden van de kascontrolecommissie,
(was getekend) mevrouw H. Ringnalda, mevrouw J. Ariëns-Bruil.*

Hierna wordt door de vergadering de jaarrekening vastgesteld.

Omdat twee andere leden van de kascontrolecommissie beschikbaar waren, hoefde het derde lid, de heer Rijsdijk, dit jaar niet aan te treden. Voor de nieuwe kascontrolecommissie stelt zich kandidaat mevrouw Koster, die de aftredende mevrouw Ringnalda zal opvolgen. Zij wordt bij acclamatie gekozen. Daardoor bestaat de commissie voor 1998 uit de heer J. Rijsdijk en mevrouw J. Ariëns-Bruil, die beiden nog één keer als zodanig mogen optreden, en mevrouw R. Koster.

Voorgenomen activiteiten 1998:

Daar vinden we het normale patroon, dat we graag willen voortzetten: de thema-avonden, de kalender, de uitgave van het kringblad. Voor wat dat laatste betreft zou het erg prettig zijn, als ook anderen buiten de redactie daarvoor zouden willen schrijven. Het is verheugend, dat er steeds weer mensen te vinden zijn, die een bijdrage leveren.

Enkele suggesties: We moeten continu alert zijn op mogelijkheden om een eigen ruimte te krijgen. Er zijn wel eens gelegenheden aangeboden, zoals het Dijkmagazijn. Deze ruimte vereist echter zodanig veel verbouwing, dat daar eenvoudig de middelen voor ontbreken. En verder ligt het Dijkmagazijn erg a-centraal en er is nauwelijks te parkeren.

De begroting 1998:

De tekorten op de begroting worden weggewerkt vanuit de revenuen van de kalender. Oorspronkelijk waren de kalenderopbrengsten bedoeld voor een goed doel, zoals indertijd de restauratie van de kerktoeren van Ressen, maar we hebben het geld gewoon nodig om alles te kunnen blijven doen. We willen ook de contributie niet verhogen zolang we ons op een andere manier kunnen redden. De contributie mag geen drempel zijn voor een lidmaatschap. Als de Kadastrale Atlas verschijnt, wordt gedacht aan een reductie voor de leden. De kalender is niet opgevoerd op de begroting omdat het in principe geen normale activiteit is. Dit houdt in dat het saldo rechtstreeks wordt toegevoegd aan de reserves buiten de normale exploitatie om. De verplichtingen voor de kalender worden overigens eerst aangegaan als en voor zover deze door voorverkopen gedekt zijn.

Hierna wordt de begroting vastgesteld en wordt besloten de contributie vast te stellen op f 20,- en f 10,- voor een tweede lid op hetzelfde adres (met één gezamenlijk kringblad). De leden van de kascontrolecommissie worden bedankt voor hun werkzaamheden.

Bestuursverkiezing:

Het ware prettig, als het bestuur zou worden aangevuld met tenminste één persoon. Helaas zijn er geen namen ingediend. Volgens rooster zijn aftredend de heren Sommers en Verburg. Beiden stellen zich opnieuw verkiesbaar en worden bij acclamatie herkozen.

Rondvraag:

De heer Bierdrager vraagt of het bestuur voeling houdt met de ontwikkelingen in onze dorpen. Dat is wel het geval. In het verleden, in verband met onze reacties op het komplan en het kastanjelaantje, heeft dat ons wel in de oppositiebanken gedrongen. Later hebben we geprobeerd meer voorinformatie te krijgen om eerder invloed uit te kunnen oefenen en tijdig te kunnen proberen bij te sturen. Ook dit zou nog veel beter kunnen. Er wordt goed afgewogen op welke zaken er wordt gereageerd. Bijvoorbeeld bij het plan "Essenpas" hebben we de gemeente gecompimenteerd voor het zichtbaar maken van de oude kasteelgracht in het plan, maar we hebben protest aangetekend tegen het eenvoudig overbouwen van de kapelresten. Ook de schoorsteen aan de Herckenrathweg heeft ons doen reageren naar de gemeente. Onze voorzitter, Marc Kocken, is provinciaal archeoloog en speelt in die functie een belangrijke rol bij het beheren van bodemschatten. Hij heeft veel vaktechnische- en juridische kennis, waardoor hij weet welke

wegen bewandeld moeten worden. Mevrouw Van Berge Henegouwen maakt een compliment over de inhoud van het kringblad en de thema-avonden. Mevrouw Koster vindt het jammer, dat er zo weinig mensen op de ledenvergadering aanwezig zijn.

Niets meer aan de orde zijnde bedankt de penningmeester de leden voor hun aanwezigheid en sluit de vergadering.

Tijdens de thema-avond, aansluitend aan de jaarvergadering, zou de Kringprijs 1998 worden uitgereikt. De persoon, die daarmee zou worden geëerd, heeft echter te kennen gegeven daar bij nader inzien toch geen prijs op te stellen, zodat er dit jaar geen kringprijs wordt uitgereikt.

Joop Verburg, secretaris

Straatnamen in Bemmelen, Haalderen en Ressen

Grote verandering aan de Bouwlustlaan

Hij wist dat er gauw heel veel zou gaan veranderen en ook dat een mens snel vergeet. Daarom liet de heer Derk Derksen uit Ressen in 1939 door Van Roon, een Nijmeegse fotograaf die regelmatig in deze omgeving op verzoek foto's kwam maken, de foto nemen, waar we in dit artikel bij stil staan. De heer Derksen staat daarop rechts naast de onverharde Bouwlustlaan, de weg die in die tijd Ressen nog met Elst verbond. Aan "zijn" kant van de weg stond ook de boerderij van Derksen: de fotograaf moet er met zijn rug naartoe hebben gestaan. Aan de rechterkant van de weg stond een rij perenbomen. De kersenbongerd daarachter hoorde bij de boerderij van Derk Derksen. Zijn zoon Hennie bewaarde deze foto en samen met hem maakte ik, bijna zestig jaar later, dit artikel.

Kort voordat de foto werd gemaakt, was er schuin over de weg en dwars door de boomgaard een smalspoor aangelegd. Voor het zandbed waarop het spoor was aangebracht, was eerst een aantal bomen gerooid. Op de originele foto zijn deze gerooide bomen nog goed te zien. Langs het smalspoor zouden de komende jaren met twee 'echte' stoomtreinen, compleet met machinist en stoker, vele honderden bakken met zand worden aangevoerd. Op deze plaats werd immers de snelweg aangelegd, die Nijmegen met Arnhem moest gaan verbinden. De tweede persoon, links op de foto, is Jan Willemsen uit Nijmegen. Hij was in dienst van de wegenbouwer en moest er voor zorgen dat het verkeer wachtte als er een trein aankwam. Dat was weliswaar een baan met verantwoordelijkheid, maar met minder dan een minimum aan voorzieningen en in weer en wind, ook weer geen werk om echt jaloers op te zijn.

Derk Derksen (rechts) uit Ressen en Jan Willemsen uit Nijmegen in 1939 gefotografeerd in de Bouwlustlaan, die in de verte linksaf boog naar de Wolfhoeksestraat, richting Elst

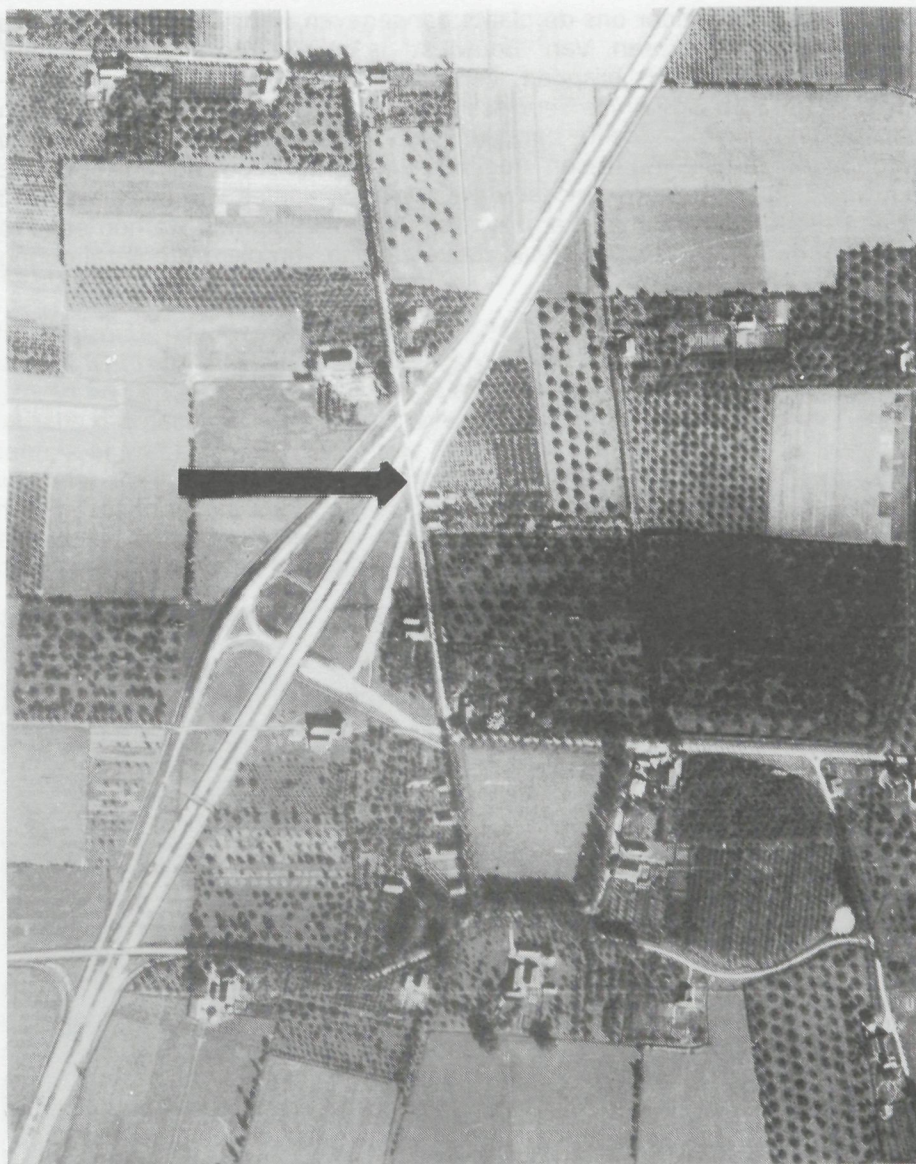
Ongeveer vijftig meter achter de beide mannen op de foto, verder de Bouwlustlaan richting Elst op, stond links boerderij "Bouwlust" van de familie Teunissen. Daartegenover stond rechts van de weg het huis van de familie Gerritsen. Op de foto is de witte zijgevel van dat huis onder de bomen door nog vaag te zien. Hoewel dat huis dus vrij dicht bij de nieuwe weg zou komen liggen, was het oorspronkelijk de bedoeling dat het gewoon zou blijven staan. Toen de familie Gerritsen echter hun in 1944 platgebombardeerde woning na de oorlog op dezelfde plaats weer wilden opbouwen, werden ze door Rijkswaterstaat uitgekocht. De familie is vervolgens verhuisd naar "De Roetzak" (de huidige "Witte Hoeve") aan de Ressensestraat, waar een nieuwe woning naast werd gebouwd.

In 1936 was de brug over de Waal bij Nijmegen al gereedgekomen. De weg, die daarover was aangelegd, eindigde echter ter hoogte van het Witte Huis in Lent en het verkeer naar Arnhem liep nog over de Griftdijk, via Elst. Het zand, dat voor de aanleg van de weg werd gebruikt, werd uit de Waal opgebaggerd en overgeslagen in een vaartuig met de naam "Karma". Vervolgens leverde de "Karma" het zand bij de Lentse oprit van de Waalbrug af. Daar werd de zandtrein geladen; per rit ongeveer tien bakken. Tegelijkertijd met de uitvoering van de werkzaamheden vanuit de richting Nijmegen werd ook vanuit Arnhem aan de aanleg van de weg gewerkt.

De werkwijze die werd gevolgd was globaal als volgt. Nadat met paaltjes het traject van de weg was uitgezet, werd aan de buitenkant grond afgegraven. In de ontstane geul stortte men zand en in dat zandbed werd de spoorbaan gelegd. Daarna reden hierover de zandtreinen, die hun lading als het ware naast het spoor kiepten. Nadat op die manier over de hele lengte voldoende zand was gestort, werd de spoorbaan in het zandbed opzij geschoven. Vervolgens werd weer een baan met zand naast het bestaande bed gestort. De verschillende stappen werden herhaald, totdat de gewenste breedte van het zandbed was bereikt.

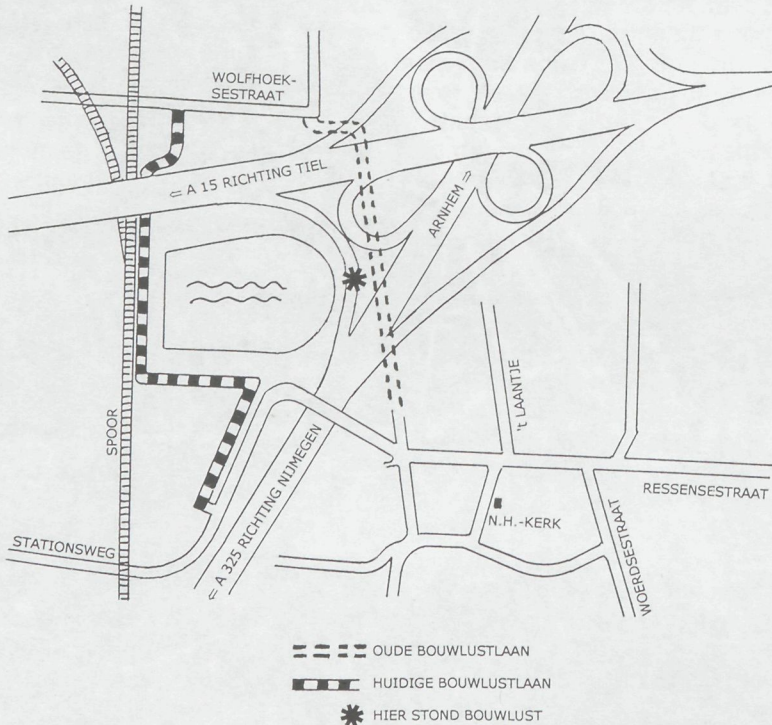
Het afgraven van de grond, maar ook het graven van de sloten langs de weg, geschiedde met behulp van een zogenaamde dragline maar ook nog met menskracht. Het afvoeren van de grond gebeurde met zogenaamde polderkruiwagens. Toen de oorlog uitbrak, lag het werk even stil. Gedurende de oorlogsjaren vorderde het werk echter langzaam, maar zeker. De situatie ter plaatse is goed te zien op een luchtfoto, gemaakt door de RAF op 12 september 1944 (kort voor de operatie Market-Garden). Een kopie hiervan werd recent aangeschaft door de kring en een deel daarvan is bij dit artikel afgedrukt. Daarop is het min of meer gereede zandbed van de weg en de daarbij behorende op- en afritten heel goed zichtbaar. Dwars door het zandbed lopen nog de oude verbindingswegen, die met het gereedkomen van de snelweg voorgoed afgesneden zouden worden.

Zowel in de periode vóór september 1944 als ook daarna, tot de definitieve bevrijding van dit deel van de Betuwe in het voorjaar van 1945, boden de duikers onder de weg-in-aanleg geregeld een veilig onderkomen aan mensen uit de omgeving. Toch hebben zich hier ook drama's voltrokken. Met name rond 17 september 1944 heeft er zware strijd gewoed. Het lijkt erop dat ook de barakken, die daar in verband met de aanleg van de weg door Rijkswaterstaat waren neergezet als kantoor voor de opzichters, een doelwit waren voor de geallieerden. Juist bij deze barakken hadden de families Gerritsen en Teunissen echter een schuilkelder in gebruik. De heer Daan Teunissen werd geraakt door een bomscherp toen hij even buiten ging kijken. Hij overleed ter plaatse. Op hetzelfde moment werd ook Linnie, een zoon van de familie Gerritsen, geraakt. Hij werd zwaar gewond, maar overleefde het wel.

Afgedrukt is een deel van de op 12 september 1944 door de RAF gemaakte luchtfoto van Ressen. De punt van de pijl markeert de plaats waar de foto op bladzijde 7 in 1939 werd gemaakt. Het zandbed van de snelweg met de op- en afritten is duidelijk te zien. Op ca 1,5 cm boven de pijl is (links van de weg) de schuur van "Bouwlust" te zien: de lichte 'vlek' schuin daaronder geeft de restanten van het huis aan.
Foto: Afd. Speciale Collecties Bibliotheek Landbouwuniversiteit Wageningen

Op de luchtfoto is door ons de plaats aangegeven waar Derk Derksen zich in 1939 liet fotograferen. Van "Bouwlust" is op die foto alleen de schuur goed te zien; het huis brandde, vermoedelijk als gevolg van brandbommen, in 1943 af. De familie Teunissen kreeg na die brand onderdak in een van de hierboven bedoelde barakken van Rijkswaterstaat. Na de oorlog woonde de familie Teunissen nog in een nieuw gebouwd huis aan de Bouwlustlaan, totdat deze moest wijken voor de aanleg van het klaverblad in de tweede helft van de jaren zeventig. Misschien komen we nog eens te weten of de familie Teunissen aan de vooravond van die grote verandering ook foto's heeft gemaakt?

Van de oorspronkelijke Bouwlustlaan resteert momenteel nog slechts een afrit van de Ressensestraat (komend uit de richting Bommel, pal voor het viaduct - rechts). Bij de aanleg van het klaverblad is opnieuw diep ingegrepen in deze omgeving. Daarbij is ten westen van het verkeersplein een 'nieuwe' Bouwlustlaan aangelegd. Op die wijze is de naam bewaard gebleven van boerderij "Bouwlust" die aan de oude Bouwlustlaan lag. Op de tekening hierboven ziet u de actuele situatie met daarop aangegeven de beide Bouwlustlanen en de plaats waar "Bouwlust" ongeveer gestaan moet hebben.

Gerard Sommers

Bierbrouwerij op de Meerweg?

Het was eindelijk mooi weer, dus een prima moment om in de tuin te werken. We hadden heel wat plannen met ons nieuwe huisje aan de Meerweg, waaronder de aanleg van een terras en een muurtje tussen de tuin van ons en de burenen. Bij een stevig muurtje hoort een heuse fundering. Misschien niet de leukste klus die je je kunt voorstellen, maar nadat u dit verhaal gelezen heeft, weten we zeker dat er hier in de buurt meer mensen aan het graven slaan.

Na een meter klei gegraven te hebben, stuitte ik op zand. Intussen was ik al heel wat rommel tegengekomen, zoals oude bloempotjes, delen van een ijzeren hek en nu stootte ik weer op zo'n "oude vervelende rioleringsbuis"; althans dat dacht ik. Mopperend haalde ik wat stukken uit de grond, maar toen ik er wat beter naar keek zag ik iets ongewoons aan de scherven. Dit was niet zomaar een stuk buis of een of ander potje, dit kon wel eens iets heel bijzonders zijn. De scherven hadden aan de ene kant een grijze kleur en aan de andere kant een soort zwarte aanslag. Al snel vond ik genoeg delen om de rand van een pot te herkennen.

De scherven verzameld in een veilingkistje

Marc Kocken en Richard Rikken op zoek naar nog meer scherven

Mijn buurman Eef Arns, bestuurslid van de Historische Kring Bemmeler, was ook van mening dat dit wel eens iets heel ouds kon zijn. We namen onze scherven mee naar Marc Kocken, onze eigen archeoloog, en die kon dit direct bevestigen. De vele scherven zouden samen een pot vormen en al snel bleek dat de rand van de pot compleet was en er erg fraai uitzag.

Nadat onze bijzondere opgraving door een archeologische afdeling in Tilburg was onderzocht en in elkaar gezet, vertelde men dat het om een oude Duitse "kogelpot" ging, die dateert uit de twaalfde of dertiende eeuw. Het bleek een oude kookpot te zijn, waarin waarschijnlijk bier is gebrouwen. Om het kookproces te bevorderen werden er wat stenen (kogels) bijgedaan, vandaar die lichte beschadigingen aan de binnenkant. De bijbehorende deksel is er niet bij gevonden. De oude breuklijnen wijzen erop dat het mogelijk is dat de pot destijds is weggegooid en achtergelaten is aan de rand van een oude oeverwal. Daarna is de kogelpot overspoeld door een laag klei van een meter dik.

Bij de pot zijn nog wel enkele andere scherven gevonden die niets met de kogelpot te maken hebben. Ook vond ik kleine ijzeren voorwerpen op die plaats, waaronder drie kleine vishaakjes. Het is nog onduidelijk in hoeverre deze haakjes iets met de kogelpot te maken hebben.

Het is leuk om te weten dat er op de plaats van ons nieuwe terras zo'n achthonderd jaar geleden ook mensen zijn geweest die genoten van een biertje en dat hier dus mogelijk "het oudste café van Bommel" heeft bestaan. Je ziet het: een fundering is niet alleen noodzakelijk voor het ondersteunen van een muurtje, maar het kan je ook vertellen hoe mensen hier vroeger gewoond hebben. Ik zou dus tegen iedereen willen zeggen: mensen begin te graven voor een fundering. Het is de moeite zeker waard!!

Christian Hoedemaker

Handleiding voor amateur-archeologen

Misschien bent u door het voorgaande artikel ook enthousiast geworden? Het kan nuttig zijn, dat u zich, voordat u begint te graven, eerst eens (figuurlijk) verdiept in de materie. Wij hebben dan een goede tip voor u.

Recent is bij Uitgeverij Matrijs het boek *Kruisende Sporen, Handleiding voor amateur-archeologen in Nederland* verschenen. In *Kruisende Sporen* wordt onder meer aandacht besteed aan opgravingstechnieken en vondstenverwerking en het boek geeft nuttige tips, literatuur en adressen. De uitgave telt 160 pagina's en is te bestellen bij de uitgever of via de boekhandel. Het ISBN-nummer is 90 5345 1217. De prijs bedraagt f 24,95. Van de uitgever ontving de kring een tiental inschrijvingsformulieren waarmee tot 20 oktober aanstaande f 5,- reductie kan worden verkregen: de prijs is dan f 19,95 per exemplaar. De inschrijfformulieren zijn te verkrijgen bij onze secretaris. Wees er eventueel snel bij, want dit aanbod kan slechts gelden zolang de voorraad strekt!

Het bestuur

Perikelen rond kerkelijke kunstschaten in de Hervormde Kerk in Bemmelen

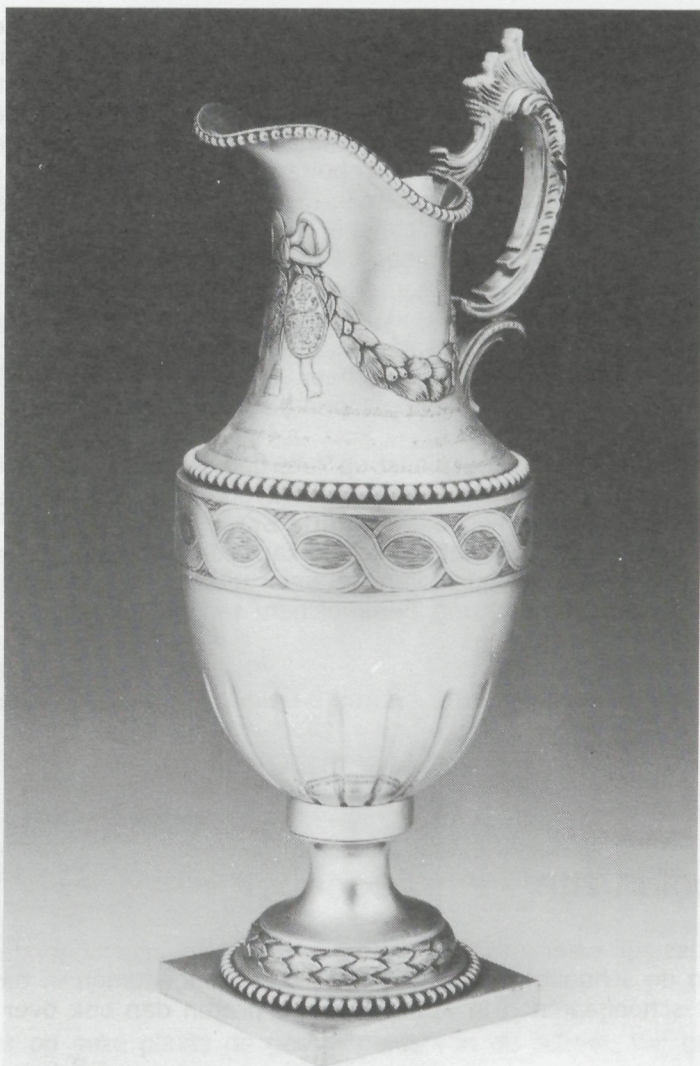
In het jaar 1797 kreeg de Hervormde Kerk in Bemmelen van de erven van de weduwe van de heer Knuijver, mevrouw Elisabeth van der Mieden een van Amsterdams zilver gemaakte schenkan, om bij avondmaalsvieringen gebruikt te worden. *Het was een zilveren kan met wapens en inscriptie op vierkante voet, uitgevoerd in neo-classistische stijl met een in het oog springend handvat, uitgevoerd in rococo stijl* (De Beaufort). Deze kan werd gemaakt in 1784, zoals in de inscriptie te lezen is: "Ter gedachtenis van den WelEd. Heere Adriaan Knuijver in zijn WelEd. Leven Borgemr. En Secretaris der stad vrije Heerlijkhijdt Gent en Erlekom overleden in het 48 ste Jaar Zijnes ouderdoms op Den 10 April 1783. Zijn WelEd. Huijsvrouw Meufrouw Elisabeth van der Mieden Die Dezen Beker ten Geschinken Gegeven heeft in den Iare 1784."

Korte tijd, nadat het kerkbestuur de kan had gekregen, was er een reparatie aan het orgel. Die kostte f 84,-. Dat was een enorm bedrag in die tijd. Waar haalt men het geld vandaan? Er werden collectes en andere acties ondernomen en zo werd f 64,- bij elkaar gesprokkeld. Waar moest de resterende f 20,- gevonden worden? Voorwaar een groot probleem! Toevallig wist iemand, dat de schenkan indertijd bij aankoop f 180,- gekost had, terwijl hij bij de schenking genoemd werd als hebbende een waarde van f 200,-. Daarom werd de erven Knuijver gevraagd om die resterende twintig gulden. Dezen gingen daarmee akkoord en daarmee was het gat in de begroting gedicht.

In 1802 diende de heer Johannes van Erp, Heer van de Brugdijk een klacht in bij de kerkenraad, omdat "*de Silveren kanne bij het H. Avondmaal niet wordt gebruikt*", wat hij een belediging vond volgens "*de wille des overledene in haren testamente uitgedrukt*".

Zowel ter nagedachtenis van de heer Adriaan Knuijver als van Elisabeth (op de steen zonder h) van Erp, geboren van der Mieden is een gedenksteen aangebracht in de vloer van het koor van de kerk - oorspronkelijk onder het orgelbalkon achter in de kerk - waarin respectievelijk hun overlijdensdata 10 april 1783 en 8 maart 1797 werden gebeiteld. Of beiden daar ook daadwerkelijk begraven liggen is hoogst onwaarschijnlijk.

Elisabeth van der Mieden stichtte het Van der Mieden-fonds, wat tot doel had het onderhouden van kerkelijk kunstbezit. Die stichting zetelt momenteel in Elst en geeft tegenwoordig ook wel bijdragen in de studiekosten van theologiestudenten.

Deze foto van de kan werd ons ter beschikking gesteld door Sotheby's

De schenkkkan maakte deel uit van het avondmaalszilver, dat uit de kerk verdween tussen oktober 1944 en april 1945, toen wegens oorlogshandelingen de Betuwse bevolking nagenoeg geheel was geëvacueerd. Tegelijk met de schenkkkan verdwenen een zilveren schaal, die later op een mesthoop werd teruggevonden, twee avondmaalsborden uit 1890 en een avondmaalsbeker uit 1896, gemaakt door de firma J.M. van Kempen & Zn. te Voorschoten.

Wat niemand had verwacht gebeurde: in 1991 dook de kan plotseling op, aangeboden ter veiling bij het veilinghuis Sotheby's. De directeur van de Stichting Kerkelijk Kunstbezit Nederland, de heer LeBlanc, ontdekte dit en na onderzoek bleek de kan uit Bemmelen te komen. Hij bemiddelde tussen de kerk en de anoniem gebleven eigenaar, via Sotheby's, om de kan te behouden en te voorkomen, dat ze in buitenlandse handen zou komen. De eigenaar liet weten genoeg te nemen met f 20.000,-, de taxatiewaarde, hoewel de kan bij veiling waarschijnlijk het dubbele zou kunnen opbrengen, en het was aan de kerkvoogdij van de Hervormde Kerk van Bemmelen om te proberen dit bedrag, verhoogd met de kosten, op korte termijn bijeen te brengen. Dank zij forse donaties van het Fonds E. v.d. Mieden, het Fonds A.H. Martens - v. Zevenhoven, het Gelders Anjerfonds, het Gemeentebestuur van Bemmelen en de heer W.G. Stoffels van bouwbedrijf Stoffels werd het tot f 22.000,- opgelopen bedrag bijeen gebracht.

In een feestelijke herdenkingsdienst op zaterdag 14 december 1991 mocht de heer J. Geurts als voorzitter van de kerkvoogdij de kan aannemen uit handen van de heren P.M. LeBlanc van de SKKN en J.J. Roosjen van veilinghuis Sotheby's. En zo staat die schenkan iedere zondag op de avondmaalstafel in de kerk (de rest van de week uiteraard in de kluis), waar leden van de Historische Kring Bemmelen hem tijdens de excursie dit jaar hebben kunnen bewonderen.

Met dank aan de heer G. Bouw, die mij bereidwillig van veel nieuwe informatie voorzag.

Joop Verburg

De scholen zijn weer begonnen

De vakanties zijn weer voorbij en een nieuw schooljaar is begonnen. In de tijd waarin de schoolfoto werd gemaakt, die is opgenomen in dit artikel, begon het schooljaar nog in april. Maar we praten dan ook over 65 jaar geleden.

De gefotografeerde groep betreft de bovenbouw van de protestante school aan de Teselaar. Dat waren waarschijnlijk de klassen 4, 5, 6 en 7, mogelijk aangevuld met een enkele leerling uit klas 8, die nog niet de leeftijd had bereikt om van school te mogen.

Van de bedoelde school is de op de volgende pagina afgebeelde foto, die een goed beeld geeft van de voor-oorlogse situatie. De school werd op zaterdag 12 september 1931 in gebruik genomen. Daarvoor was de protestante lagere school in Koinonia gevestigd geweest.

De foto is afkomstig uit het archief van de school. Het vooroorlogse deel van dat archief is overigens zeer beperkt, als gevolg van het afbranden van de school in 1944.

Hoe de situatie er na deze brand uitzag, toont de volgende foto uit 1945.

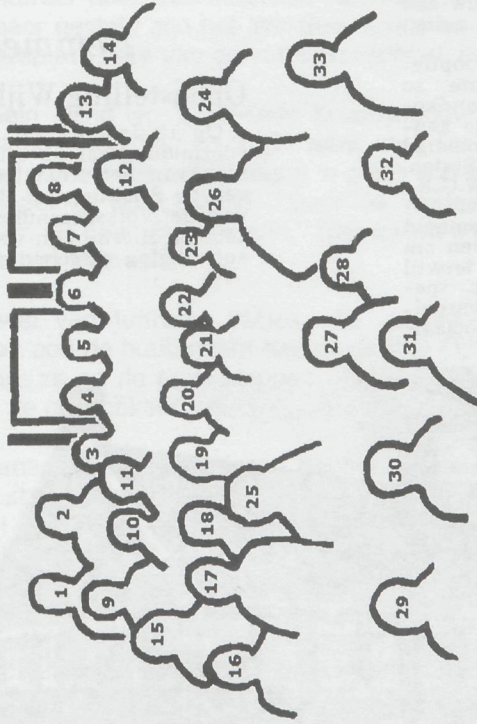
In 1950 is op de oude fundamenteën een nieuwe school gebouwd. Nadat in 1984 de huidige school op het Hoog ("De Borgwal") in gebruik werd genomen, werd het gebouw aan de Teselaar omgebouwd tot één- en tweepersoons woningen.

Tot zover op deze plaats de geschiedenis van de school. Wij gaan terug naar de schoolfoto.

De foto -op de volgende pagina- werd ons ter beschikking gesteld door de heer H(ennie) Derksen. Hij wist ook nog vrijwel alle namen te noemen. Zijn toenmalige medescholieren de heren G(erard) Minkhorst, J(ohan) Minkhorst, H(erman) Bremer en mevrouw C(hristientje) Peters-van der Linden (als enige niet op de foto) hebben zich ingespannen om de nog resterende namen te produceren. Onze secretaris, de heer Joop Verburg, die in zijn werkzame leven nog hoofd van deze lagere school was, completeerde dit artikel met nadere informatie en bovenstaande foto's.

Deze foto werd gemaakt in 1933 in de hoek, die gevormd werd door het hoofdenkamertje en het eerste leslokaal, aan de noord-oostzijde van de school. Hoofd van de school was de heer Rietveld. Tot de leerkrachten behoorden ook juffrouw Speijers en juffrouw Van Eck. Omdat juffrouw Speijers toen deze foto genomen werd met verlof was om haar zieke moeder te verzorgen, is zij niet afgebeeld. Wel komen we juffrouw Obendorp tegen, die als invalleerkracht optrad. Hieronder zijn de namen van de afgebeelde personen gegeven.

1. Rinke Jansen; 2. Adriaan Jansen; 3. Herman Bremer; 4. Anton Korteweg; 5. Rudie Minkman; 6. Johan Minkhorst; 7. Jan Willemsen; 8. Jan Hendriks; 9. Jan Koenen; 10. Gerard Minkhorst; 11. Pum Bel; 12. Gerrit Frederiks; 13. Richard Hof; 14. Piet Bel; 15. Mevrouw Obendorp; 16. Bram Riga; 17. Dina Denkers; 18. Mientje Hof; 19. Akke Piersma; 20. Ninie Riga; 21. Riekje Hof; 22. Marietje Costermans; 23. Greet Gerritsen; 24. Wette Piersma; 25. Mevrouw Van Eck; 26. Meester Rietveld; 27. Frans Riga; 28. Hennie Derksen; 29. Anne Piersma; 30. Jan Gerritsen; 31. Rinus Minkhorst; 32. Johan Derksen; 33. Dick van Setten.

Gerard Sommers

Bemmel ¹³⁻¹⁻ 1951

Het nieuwe W.G.K.- gebouw

Zoals reeds gemeld heeft Don-
derdagochtend 11 uur de opening
plaats van het nieuwe W.G.K.-
gebouw. Het Stichtingsbestuur
bestaat uit de heren: Burgemees-
ter W. v. Elk, Deken Dr. W. Mul-
der, Dominee Plooy, Dominee
Visser (Ressen) en Mr. W. Schou-
ten die het prachtige gebouw aan
het Wit-Gele Kruisbestuur zullen
overdragen.

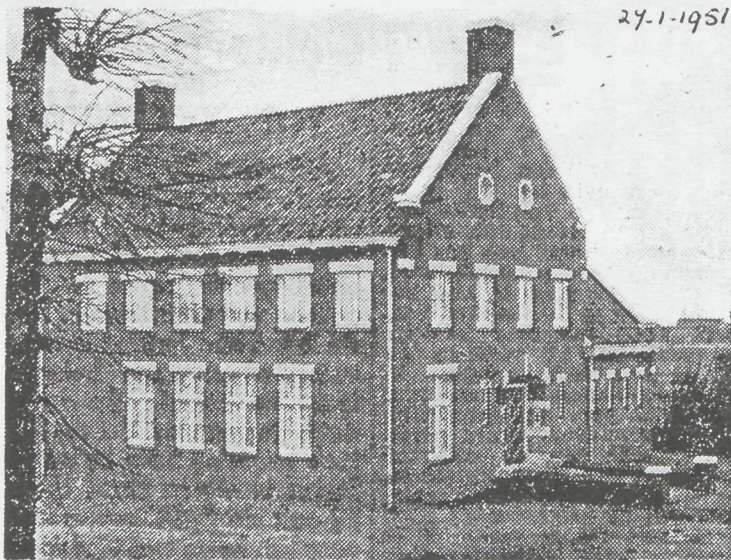
Een deputatie uit de adoptie-
plaats Lisse, welke gemeente zo
schitterend aan de totstandko-
ming medewerkte zal mede aan-
wezig zijn, terwijl nog genodigd
zijn het College van Ged. Staten,
de Prov. Raad van het W.G.K.,
de Inspectie Volksgezondheid.

Des middags wordt gelegenheid
gegeven aan belangstellenden om
het gebouw te bezichtigen, terwijl
op Zondag 21 Januari a.s. spe-
ciaal zijn uitgenodigd de vereni-
gingen die een taak op sociaal-
charitatief terrein hebben.

Bemmel

Openstelling Wijkgebouw

Op 18 Januari a.s. om 11 uur
voormiddag zal de officiële ope-
ning van het fraaie wijkgebouw
van de Stichting tot Bevordering
van de Volksgezondheid plaats
hebben. Hierbij zijn verschillende
autoriteiten uitgenodigd.

Exterieur van het fraaie wijkgebouw, dat Bemmel grotendeels met
de hulp van Lisse, dat Bemmel na de bevrijding heeft geadopteerd,
heeft kunnen bouwen. Het gebouw is in gebruik overgedragen aan
de plaatselijke afdeling van het Wit-Gele Kruis

"Uut de ouwe deus"

Het Wit-Gele Kruus

Ien de ouwe deus ligt toch zoveel mois. As ik eenmaal aon 't lezen bin, dan gaon de gedachten vaneigens terug ien de tied. Zo ok wer mit dit stuk.

Heel Bemmél was blij mit 't nije wijkgebouw, dat op 18 januaori 1951 geopend wier. De veurzitter en ok alle andere sprekers waren vol lof over de vorstelijke gift van f 35.000 die Bemmél had gekregen van Lisse, vur 'n sociaal of cultureel doel. Hiermee kon het wijkhuus worden gebouwd. Het wier beschikbaar gesteld aon het Wit-Gele Kruus en andere verenigingen die werkzaam waren ten bate van de volksgezondheid, zoas de E.H.B.O.

Toen ik as klein kiend ien 't Wit-Gele Kruusgebouw moes gaon douchen op zaoterdagmiddag, ha'k daar heel gin weet van. Duk moes ik ien de hal op mien burt wachten en dan zat ik tegen 'n plaot aon te kieken waarop de, vur mien onbegriepelijke tekst, stond: "Door de vrijgevigheid van de inwoners van Lisse kwam dit gebouw tot stand." Dan kwam d'r nog 'n jaortal geleuf ik, mar dat wit ik niet mer zeker.

Ik wit nog wel van juffrouw Witjes, die vur de douches zurgde. Op 'n kartonnen klok aon de buutenkant hiel ze de tied bij en as je te lang stond te douchen kwam ze op de deur kloppen. Mit 'n klein schirreke knipte ze één bunneke van de douchekaort af.

Da's nou allemaal vurbij. De minsén hebben thuus eiges 'n douche en daar kun je onder staon zolang as je wil. 't Wijkgebouw of ok wel Wit-Gele Kruusgebouw is al ien de jaoren zeuventig gesloopt vur de RABObank. Ik wit ientussen wel wat de tekst betekende, mar waar de plaot gebleven is niet.

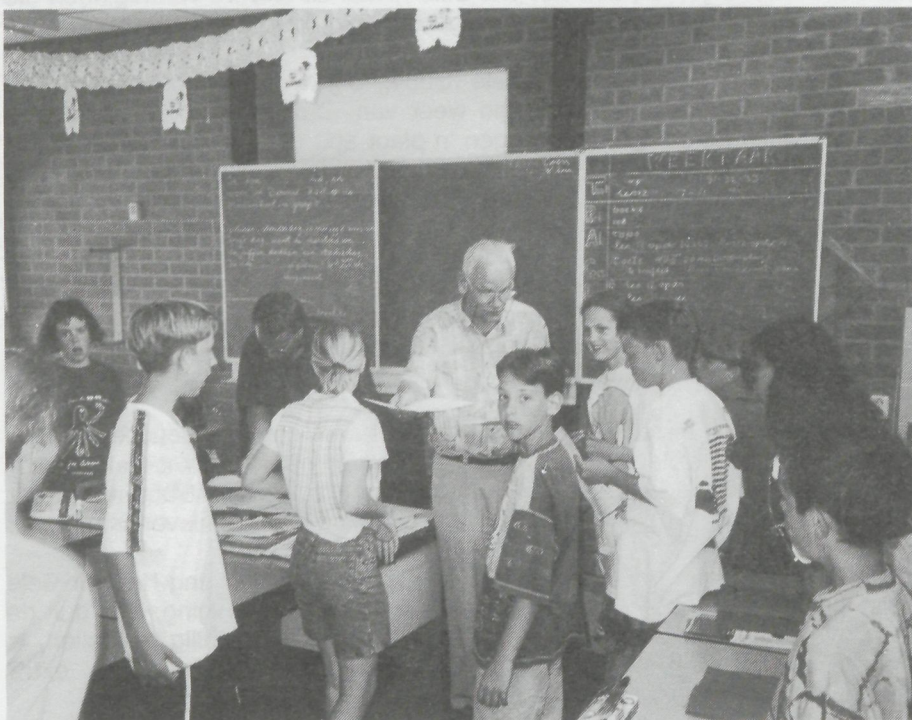
Vurrije maand is ok de ruum vieftig jaor bestaonde "Vereniging Het Wit-Gele Kruis" opgeheven. Um het eigen vermogen van de vereniging, dat dur de leden mit dubbeltjes en kwartjes bij mekaar gebroch is, veilig te stellen, is het overgegaon ien 'n stichting. Zo kunnen de minsén die extra veurzieningen nodig hebben, die gewoon blieven kriegen.

Ik hoop mar, dat de "Stichting Wit-Gele Kruis" afdeling Bemmél, Haalderen en Ressen nog lang heur goed werk mag doen.

Maria Janssen

Brieven aan de Toekomst

Het project "Brieven aan de Toekomst" is inmiddels afgerond. Helaas was de bekendheid bij het publiek niet zo groot en werd er pas in de laatste dagen in de media wat ruimer aandacht aan geschonken. In ons gebied was de deelname uitstekend te noemen, vooral van de kinderen. Leerlingen van de hoogste klassen van alle basisscholen in Bemmelen en Haalderen hebben hun best gedaan om over hun dagelijkse bezigheden te schrijven. Op vrijdagmiddag werden de brieven met enig ceremonieel op de scholen opgehaald door Coby en Eef Arns, Maria Janssen, Jo Reijmers, Gerard Sommers en ondergetekende. De kinderen kregen van de kring een kleine traktatie voor hun moeite.

Er was veel werk van gemaakt. Sommige leerlingen hadden de brieven in één verzamelenvelpe gestoken, die soms aan de buitenkant heel mooi versierd was, anderen hadden ieder hun brief in een eigen enveloppe. Niet elke enveloppe was gesloten, zodat we daar een korte blik konden werpen op de inhoud. Onder een aanhef als: "Beste onderzoeker uit de toekomst", of "Beste Toekomst," werd vaak minutieus bijgehouden, wat vanaf donderdagmiddag tot vrijdagmiddag 15 mei gedaan en beleefd was. We danken de verschillende groepsleraren hartelijk voor hun inzet.

Op het Over Betuwe College werd de kar getrokken door de heer Van Engelenburg. Met een team van (geschiedenis-)leraren zijn in verscheidene klassen de leerlingen warm gemaakt voor het project. Deze brieven werden vervolgens ingezameld en bij mij thuisbezorgd. We zeggen daarvoor de docenten van het O.B.C. hartelijk dank.

De schrijfavond in Cultureel Centrum "De Kinkel" werd zeer matig bezocht. Maar met de weinige mensen, die er waren, was het toch erg gezellig. De aanwezigen konden onder meer kennisnemen van een diacollectie over onze streek, die wij kort geleden van het Gelders Oudheidkundig Contact betrokken.

We gaan er van uit dat de volwassen schrijvers onder onze leden, want die moeten er zijn geweest, hun brief rechtstreeks aan het adres van de Stichting Brieven aan de Toekomst hebben verstuurd. Door ons werden in totaal 638 brieven verzonden. Vanaf het O.B.C. zijn voorts nog circa 200 brieven rechtstreeks verzonden van klassen, die niet op tijd waren. Zodoende ligt het totaal aantal in ons gebied geschreven brieven op ruim 800.

Van het Centrum voor de Volkscultuur ontvingen we bericht over de landelijke resultaten van het project. In totaal werden rond 50.000 brieven ontvangen, wat overeen komt met het door hen gestelde doel. De actie is dus volledig geslaagd. De bijdrage van ons gebied (Bemmel, Haalderen en Ressen) bedraagt daarvan dus ruim 1½%. Voorwaar een uitstekend resultaat, waardoor een toekomstige onderzoeker een behoorlijke informatie over het dagelijks leven in Bemmel in mei 1998 zal kunnen vinden.

Joop Verburg

Kalenders 1999

Vanaf midden oktober zal de distributie van de nieuwe kalender van de kring plaatsvinden. De oplage is gelijk aan die van vorig jaar: 760 stuks. Wij danken iedereen die met zijn of haar bestelling heeft bijgedragen aan het realiseren van dit succes. Het is een enorm aantal, zeker als je in aanmerking neemt dat door het sterke plaatselijke karakter het afzetgebied in hoofdzaak beperkt is tot Bemmel, Haalderen en Ressen. Voor degenen onder u die vergaten het bestelformulier in te zenden of die bij nader inzien nog een exemplaar méér willen aanschaffen, hebben we boven op het aantal van de voorverkoop nog een tiental exemplaren extra besteld. Die kunt u tegen de prijs van f 15,- verkrijgen bij Joop Verburg en Gerard Sommers. Wees er wel snel bij, want op is op!

Gerard Sommers

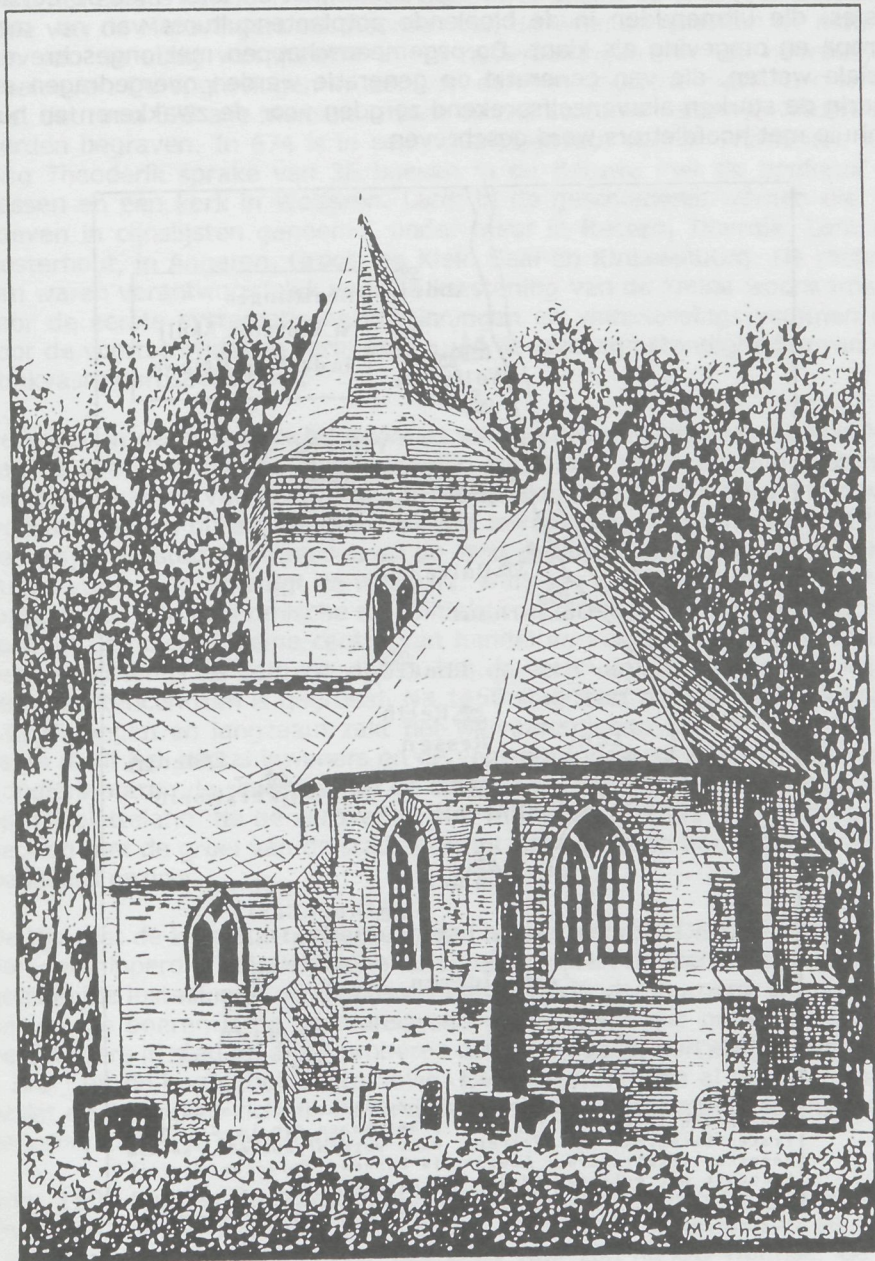
De invloed van de stad op de dorpen in de Betuwe

Op 20 mei 1998 hield de heer M. Schenkels een lezing over dit onderwerp. Hij maakte het de secretaris erg gemakkelijk, door zelf een samenvatting over dit onderwerp te schrijven. Daarom laten wij hem hier aan het woord.

Na de Tweede Wereldoorlog werd het urbanisatieproces in de Over-Betuwe en het Rijk van Nijmegen systematisch voortgezet, met als voorlopig trieste hoogtepunten de transformatie van Malburgen in een hopeloze stadse achterstandswijk en het volledig wegvagen van het kerkdorp Hartert. De jongste uitbreidingsplannen, die al in een eerste operationele fase zijn, maken van het hart van de Over-Betuwe een bufferstad tussen de steden Arnhem en Nijmegen, waarin het landschappelijke karakter en de dorpsculturen zullen verdwijnen. De verkeersader tussen Arnhem en Nijmegen heet voortaan "stadsas" in plaats van een toepasselijker naam als bijvoorbeeld "Betuweas". In de ambtelijke stukken en openbare brochures heet Lent "Stadseiland" en Ressen "Dorpenzone". Schouderophalend gaan de plannenmakers voorbij aan het cultuureigene van de getroffen dorpen: het zijn immers van oudsher nietige dorpjes geweest onder de bestuurs- hoed van het grote centrum Elst, zo heet het in bestuurlijke kringen.

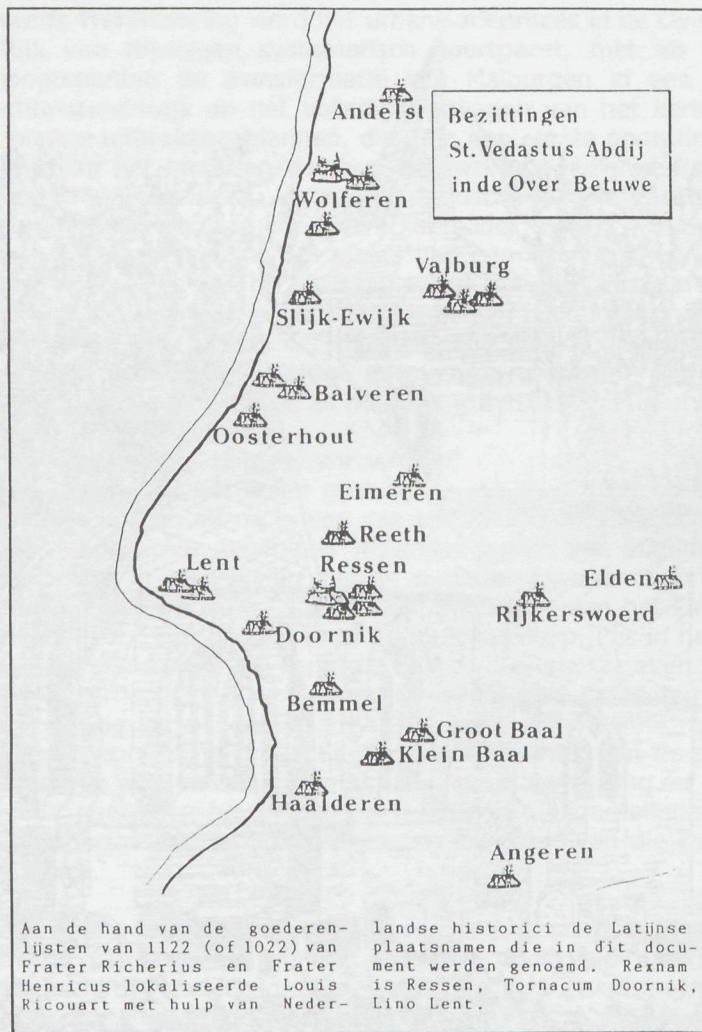
Die nietige, geïsoleerde dorpjes, ver van het politieke gekrakeel in stad, ambt en gewest, waar het leven gezapig voortkabbelde en de seizoenen aaneengeregend werden als de kralen van een rozenkrans, hebben zo nooit bestaan. De woonkernen tegenover Nijmegen waren van oudsher relatief grote woonkernen in vergelijking met de aantallen inwoners van Nijmegen en Arnhem. Bemmelen en Lent waren beduidend groter dan het kleine kerkdorp Elst, waar tot 1611 de weg naar Arnhem doodliep. Pas in het midden van de vorige eeuw was het kerkdorp Elst in inwonertal even groot als Lent. De woonkernen tegenover Nijmegen waren grote polderdorpen, waar men zich tegen de altijd loerende ervvijand, het water, teweer moest stellen en waar de agrarische productie door de behoeften van de stad werd bepaald. Toen de economische groei in de stad achteruit ging en er sprake was van een negatieve bevolkingsgroei, zochten de dorpelingen nieuwe markten en specialiseerden zij zich om aan de vraag van die markten te kunnen voldoen.

De eeuwen door waren de dorpen hechte gemeenschappen van gewone hardwerkende mensen, die werden getroffen door vele natuurrampen, werden gegeseld door oorlogsgeweld, geteisterd door epidemieën en maar al te vaak werden uitgebuit door corrupte bestuurders. Maar telkens opnieuw klommen ze uit het dal en in stug opbouwend werk kweekten ze nieuwe reserves en probeerden ze te zorgen voor een zonniger toekomst

De kerk van Ressen in 1985 getekend door Martien Schenkels

voor hun kinderen. In dat proces werd de Over-Betuwe een boomgaardenlandschap met tabaksakkers en groentetuinen en later met de eerste kasjes, die uitmondten in de bloeiende potplantencultures van nu, met Europa en omgeving als klant. Dorpsgemeenschappen met ongeschreven sociale wetten, die van generatie op generatie werden overgedragen en waarin de sterken als vanzelfsprekend zorgden voor de zwakkeren en burenhulp met hoofdletters werd geschreven.

Lang voordat de gezellen van Willibrordus in de Betuwe kwamen, al in 629, werd het eerste kerkje in Nijmegen gebouwd, begon de vreedzame kolonisatie van de Merovingers ten noorden van de Waal en kwamen de monniken van de abdij van Atrecht in de nederzettingen van de noordelijke Waaloever. De opgravingen in Lent van de Merovingische grafvelden leren ons, dat rond 675 alle mensen in Lent op het zuidelijke grafveld Christelijk werden begraven. In 674 is in een schenkingsakte van de Frankische koning Theoderik sprake van 36 hoeven in de Betuwe met de hoofdhof in Ressen en een kerk in Wolferen. Later in de geschiedenis worden die 36 hoeven in cijnslijsten genoemd, onder meer in Ressen, Doornik, Lent en Oosterhout, in Angeren, Groot- en Klein Baal en Kinkelenburg. De monniken waren verantwoordelijk voor de kerstening van de kleine woonkernen, voor de eerste systematische ontginningen en waterlossingssystemen en voor de voortschrijdende verbetering van de levensomstandigheden van de honkvaste dorpsbewoners.

De groei en de economische welvaart van de nederzetting van kooplieden aan de overkant van de Waal speelden de boeren in de kaart. De toenemende behoeften van de stad eisten meer productie en dus ontginning van woeste gronden bij een stijging van het inwonertal. Als Nijmegen in 1230 een vrije rijksstad is geworden en de stad explosief groeit, neemt de productie verder toe en stijgt de welvaart. Wanneer in 1450 Nijmegen op het toppunt van zijn economische en politieke macht staat zijn de veerplaatsen Lent en Bemmelen al kleine centra van handel en verkeer geworden, vooral Lent, waar langs de Betuwse dijk buiten de kern van de oude nederzetting een dienstencentrum is gegroeid. Na 1450 stagneert de economische groei van Nijmegen en langzaam zakt het welvaartsniveau van de stad. Langzaam daalt het aantal inwoners en de voortdurende oorlogen met de Bourgondiërs putten de reserves van de stad uit en richtten verwoestingen aan op het platteland. Na de verovering van Nijmegen in 1591 is het voorgoed gedaan met de groei van de stad en krijgt het agrarisch bedrijf een gespecialiseerd gezicht.

De tijd, dat de kromstaf regeerde is dan al lang voorbij. De Over-Betuwe is dan versnipperd in relatief kleine landgoederen van de plattelands adel, de geestelijke instellingen uit de steden en vooral stadse burgers. De productie van de boeren is de bestaansgrond voor deze kleine potentiaatjes. De bestuurders in stad en ambt proberen zoveel mogelijk oortjes (*geldstukken* – *red.*) uit de boerenbuidels te halen. Deze toestand, die al gestalte kreeg nadat de monniken zich uit de Over-Betuwe hadden teruggetrokken, duurt voort tot na de Franse tijd.

Voor 1600 hadden de stadsbestuurders nog geen technische macht over de meanderende rivier. Na 1600 is men in staat in te grijpen in de loop van de stroomdraad. Nijmegen, bevreesd voor zijn handel wanneer de rivier zou verzanden of de stroomdraad weg zou buigen van de Waalkade,

besloot tot doorsnijding van de Ooy in 1649 en 1650, waarbij de Lentse uiterwaarden bij voorbaat als verloren land werden opgegeven en het ambt de Ambtswaard als prijs kreeg voor zijn medewerking. In het begin van de achttiende eeuw werd het Pannerdens Kanaal gegraven en later het Bylandse kanaal. De rivier liet zich niet dwingen. De stroomdraad botste tegen de schaarlijk van Doornik. De zeventiende en achttiende eeuw kennen vele watersneden in de Over-Betuwe, culminerend in de ramp van 1799, toen Doornik werd weggevaagd. De Betuwe betaalde de prijs van het stadse ingrijpen in de waterhuishouding.

Evenzo betaalden de boeren in de Over-Betuwe de prijs voor Grift en Grift-dijk, die in de periode van 1611 tot 1742 de waterlossingssystemen in de Over-Betuwe ontregelden en voor de boeren wateroverlast en schade aan de gewassen betekende. De economische belangen van Nijmegen en Arnhem gingen voor het boerenbelang en toen de steden niets meer aan de trekschuitvaart konden verdienen, werd die gesloten en ging veel werkgelegenheid en economische bedrijvigheid in het Lentse dienstencentrum verloren. Lent, dat het grootste aaneengebouwde dorp van de Over-Betuwe was geworden, was over het hoogtepunt van zijn groei heen.

De moderne tijd begon met de bouw van twee nieuwe forten in Lent, direct gevolgd door de hoge spoordijk, die de harmonische ruimtelijke ontwikkeling van Lent voorgoed blokkeerde. Omdat het station in Nijmegen zo dicht mogelijk bij de stad moest komen, werd Lent opgezadeld met stank- en geluidsoverlast. De afrit van de Waalbrug moest immers zo dicht mogelijk uitkomen bij de Burchtstraat, de winkelstraat van Nijmegen, en bij de Oranjesingel, waar de VIP's woonden. Lent werd beroofd van zijn typische dorpsgezicht, van zijn bomenweelde van iepen-, linde- en notenbomen, van zijn karakteristieke pandjes aan de Kleidijk, van zijn vogelparadijs de Grote Waai of Lentse Kolk en de kerken werden, ontdaan van hun bomenpracht, weggestopt achter de hoge, kale oprit van de Rijksweg.

Lent en Ressen worden nu opgeslokt door de stad en ingesloten in compacte stadse bebouwing. Zoals vroeger de protesten van de dorpelings niet au serieux werden genomen, zo wordt ook nu niet naar de bewoners geluisterd, die geen enkele invloed op de besluitvorming hebben gehad. Zoals vroeger: "Bij ons, over ons, maar zonder ons."

Martien Schenkels

Naschrift redactie:

De heer Schenkels geeft een periodiek uit, genaamd "Lent lang vervlogen tijd". Van de volledige tekst van zijn lezing heeft hij een extra uitgave gemaakt, voorzien van illustraties, kaarten en grafieken, waarvan het bestuur een paar exemplaren ontving. Mocht u er een willen inzien, kan dat bij het secretariaat. Eventueel kunnen extra exemplaren worden besteld tegen een vergoeding van f 7,50 eveneens via het secretariaat.

Excursie hervormde kerk Bemmell

Een groep van circa 35 leden nam op zaterdag 25 april jl. deel aan de tweede excursie van de kring. De rondleiding in en om de hervormde kerk van Bemmell werd verzorgd door Joop Verburg, onze secretaris, die enkele jaren geleden het boek "De geschiedenis van de Ned. Hervormde Kerk in Bemmell" schreef, en Geurt Bouw, die er als koster optreedt.

Boeiende uiteenzettingen en aandachtige toehoorders tijdens onze tweede excursie

Na een woord van welkom namens het bestuur, begon Joop Verburg met een korte beschouwing van de geschiedenis van de kerk. Hij sloot het eerste deel van zijn inleiding af met een kleine demonstratie van de mogelijkheden van het orgel.

Vervolgens werden we in twee kleinere groepen onder meer langs de wandschilderingen, het orgel, het uurwerk en op de zolder over de gewelven geleid. In de kerk was bovendien het fraaie kerkzilver te bezichtigen.

Het weer stond toe dat we ook een rondje buiten om de kerk maakten. Zowel binnen als buiten werden we door de inleiders attent gemaakt op vele details. Menig onderdeel bleek goed voor boeiende toelichtingen en interessante achtergrondverhalen.

Na ongeveer anderhalf uur sloten we de rondleiding af in Koinonia. Daar werden we gastvrij onthaald op een kopje koffie of thee door de beide echtgenotes van onze inleiders en konden we nog even napraten. Namens het bestuur werden de aanwezigen bedankt voor hun komst. Voor Geurt Bouw en Joop Verburg en hun echtgenotes was er een woord van dank, bloemen en een bon. Door de deelnemers werd het overhandigen daarvan ondersteund met een welgemeend applaus.

De inleiders, hun echtgenotes, de deelnemers en het bestuur kunnen terugkijken op een zeer geslaagde zaterdagmiddag.

Gerard Sommers

Oud archiefmateriaal

De Kroningsfeesten in 1898

In 1898 werd koningin Wilhelmina gekroond als Koningin der Nederlanden.

In 1890 was koning Willem III overleden en was Wilhelmina, zijn enige dochter pas 10 jaar en dus te jong om te mogen regeren. Tijdelijk nam haar zeer geliefde moeder, koningin Emma het koningsschap waar.

Toen Wilhelmina 18 jaar was geworden, kon zij worden gekroond tot Koningin der Nederlanden op 31 augustus 1898.

Overall werden grote feesten georganiseerd. Zo ook in de gemeente Bemmelm. Dat daarbij het dorp versierd werd en dat vooral de kinderen in de feestelijkheden werden betrokken, was vanzelfsprekend.

In de oude archiefstukken van de gemeente Bemmelm komen we dan ook allerlei rekeningen tegen, die te maken hadden met deze feestelijkheden.

Zo is er een aantal rekeningen van de fa. Bosch, Zijlstra en Rupp te Arnhem voor het leveren van een 75 cm hoge buste van H.M. de Koningin, alsmede nog 7 bustes van 40 cm op consoles. Waar zouden ze gebleven zijn? De scholen krijgen elk een in een eikenhouten lijst ingelijst portret van de koningin.

We vinden een rekening van de Wed. J.G. Steenhof voor het leveren en plaatsen van een ijzeren hek om de aangeplante Wilhelminaboom op het schoolplein (Meesterplein?) te Bemmelm voor f 18,-.

De fa. J. Herberts te Elst levert feestplaten voor de schooljeugd, alsmede bordpapier, lampions, kaarsen, enz, terwijl bij de fa. J. van Lindert te Cuijk Wilhelminaguirlandes en verscheidene rollen crêpepapier in oranje en in nationale kleuren worden aangeschaft.

Ook de winkeliers uit onze eigen gemeente worden niet overgeslagen. We vinden J.H. de Jong uit Bemmelm, A.G. Smits uit Doornenburg, Wed. A. Verweijen uit Bemmelm en Th. Nijenhuis uit Angeren, die allerlei feestartikelen, vlaggetjes, vlaggenmasten, enz. leveren voor de feestelijkheden.

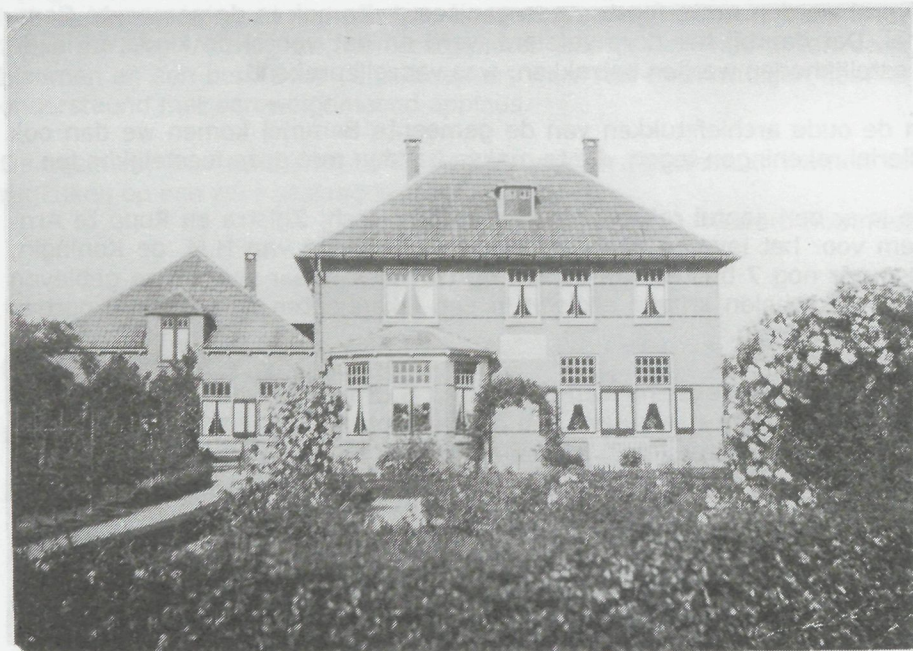
De schildersbedrijven J.H. Knipscheer te Bemmelm en E. Wannet uit Doornenburg schilderden ter gelegenheid van de kroningsfeesten het gemeentehuis en de scholen op. De heer J. Makaaij luidde in Bemmelm de klokken.

Blijkens een aantal nota's voor voeding en onderdak was er extra politie aanwezig in Bemmelm.

Na afloop was er wel wat op te ruimen, gezien een nota van de Bemmelse schoolschoonmaker *"wegens het schoonmaken het schoolplein in de maant augustus te Bemmelm"*, terwijl hij er *"een dag een werkvrouw bij gehat"* had, die daarmee 75 cent verdiende.

Joop Verburg

Een oude foto

Enige tijd geleden vond ik tussen nagelaten papieren deze oude foto. Het huis kwam mij niet bekend voor. Zelfs met een vergrootglas was niet te lezen wat er op de gevelsteen geschreven staat. Op de achterkant van de foto is de naam *Vernooy Haalderen* te lezen. De naam Vernooy is bekend en die verbond ik meteen met boerderij "Sallandsgoed" in Haalderen. Zou dit het vooroorlogse "Sallandsgoed" kunnen zijn? In het hoofdstuk over Haalderen in "Toegang tot het verleden" is een foto opgenomen van de verwoeste boerderij "Sallandsgoed". Veel overeenkomst is er niet op de foto's, behalve de opmerkelijke schoorstenen. Het zou de boerderij kunnen zijn! Ik liet de foto aan enkele mensen, geboren en getogen in Haalderen, zien, maar zij herkenden dit huis niet als "Sallandsgoed". Ook de omgeving van het huis was hen vreemd.

WAT STAAT ER OP DEZE OUDE FOTO?

Weet u welk huis we op deze foto zien? Is het de boerderij "Sallandsgoed" in Haalderen? Een andere boerderij in de buurt? Is het misschien helemaal niet in Haalderen of Bemmeloord? Als u ons verder kunt helpen met dit raadsel, neemt u dan contact op met een van de bestuursleden.

Maria Janssen

In Bemmeler staat een huis

Dit huis met zijn bijzondere voorgevel staat aan de Flierenhofstraat, nummer 19. Het pand is al meer dan honderd jaar oud en er woonde één familie. Dirk Hendriks kwam in 1898 als driejarige wees bij de heer en mevrouw Geurts wonen, een oom en tante van hem, die geen kinderen hadden. Oom had een loodgietersbedrijf en de pleegzoon Dirk groeide in het bedrijf en werd ook loodgieter. Op de Bemmelse kermis leerde hij Floortje Stellaard kennen, met wie hij in 1925 trouwde en bij zijn, inmiddels al oude, oom en tante in ging wonen. Toen de heer en mevrouw Geurts waren overleden nam Dirk het loodgietersbedrijf over.

Het was hard werken, maar het was ook een heerlijke tijd. Floortje deed het huishouden, verzorgde haar twee kinderen Johanna en Wout, en hielp zo nodig in de zaak. Als er een klant was, die een stuk lood nodig had van zoveel centimeter lang en breed en zoveel millimeter dik, sneed Floortje dat even vaardig af als haar man. Hard werken in goede gezondheid in een eigen huisje waren ingrediënten voor een gelukkige tijd. In 1956 werd Dirk ernstig ziek en na een ziekte van tien jaar overleed hij. Het loodgietersbedrijf werd opgeheven.

Verder verdriet bleef mevrouw Hendriks-Stellaard niet bespaard. Haar beide kinderen overleden, haar zoon nog maar kort geleden, en van de twaalf kleinkinderen overleed er ook een. Ik trof mevrouw Hendriks aan, nu 91 jaar oud, moe, verdrietig, maar toch dapper vooruit kijkend, terwijl ze met de nodige humor allerlei verhalen vertelde. Aan gespreksstof was geen gebrek.

Joop Verburg

De kerkklok van Bemmell

In "Bijdragen en Mededelingen van de Vereniging Gelre" deel LIV - 1954 komen we de onderstaande 'bladvuller' tegen, die wij ook graag voor dat doel willen gebruiken. Het betreft een, in de ambtelijke stijl van 1500 geschreven, verzoek van de ambtman Goessen van Bemmell aan het bestuur van Zutphen om vrijstelling van tolheffing bij het vervoer van de kerkklok van Bemmell. Deze kerkklok moest in Kampen, in de werkplaats van Geert van Wou de Oude, worden gerepareerd, nadat deze kapot was geslagen bij het luiden in verband met een dijkdoorbraak bij Bemmell. De "armste kerk van de Over-Betuwe" was niet meer in staat de tol die voor het vervoer van de klok werd geheven te betalen. Het verzoek luidde als volgt:

*Dem eirsamen wijsen voirsyghtigen burgermeysteren,
schepen ende rait der stat van Zutphen mijnen gueden
vrunden.*

*Eirsame wijse voirsyghtige guede vrunde. Doe dat water toe Bemmell in der Betuwen duer gynck, hebben des amptmans knecht onse klock ontwe geslagen, die men nu te Campen vergyeten sall, halff om Gaetz wyll ende halff om gelt. Want dan onse kerck die armste kerck is van der Averbetu begeir ick vruntlyck ende dyenstelyck, dat ain Uwer liefden tollener toe bestellen, dat onse kerckmeyster mytter klokken wegh ende weder voirbij varen mach, want men dat gueden luden aff bidden moet dair men den onrait *) mede betalen sall. U liefden sullen dair sunderlynge loen van Got aff hebben ende ick wylt altijt verdienen nae mijnen cleynen vermogen. Ken onse Here Got, die U eirsame liefden gesparen wyll vrolych ind gesont. Gescreven op onser lieven Vrouwen avond Lichtmysse a 1500.*

*Goessen van Bemmell, averste rent-
meyster, amptman.*

*) Onkosten

Zie ook: "De geschiedenis van de Ned. Herv. Kerk in Bemmell" van Joop Verburg, pagina 47.

Gerard Sommers

(Advertenties)

(Advertentie)

BEMMEL**SOLEXTAARZEN**

met echte vachtvoering f 31,90
Nergens beter - nergens goedkoper
Koop ze nu.

FRANS VAN DINTEREN
uw schoenwinkelier

TANDARTS CRIELAERS, Nijmegen

houdt met ingang van Dinsdag 16 Januari 1951
spreekuur te

BEMMEL

In het nieuwe wijkgebouw van het Wit-Gele
Kruis, elke Dinsdag van 3 tot 5 uur

22-11-1960

Voor de huisslaching

PRIMA RUNDERDARMEN
PAPIEREN DARMEN (in drie maten)
BOEKWEITEN-MEEL
ALLE SOORTEN KRUIDEN
KRENTEN EN ROZIJNEN
TOUW enz. enz.

SPECIALE STERKE PLASTIC
DIEPVRIESZAKKEN in 3 maten

B. Ebbers „De Spar”

ZELFBEDIENING - BEMMEL

19-11-1960

GAS- en**WATERSANITAIERS****P. de Wit**

Tot 4 december geven wij
bij aankoop van een geiser
met douche de eerste
GASFLES GRATIS

OOSTERVELDE — BEMMEL

(Advertentie)

26-10-1963

**BLOEMBOLLEN!!
PLANT ZE NU!!**

Komend voorjaar een KEUR VAN
BLOEMEN in HUIS en TUIN.

Uit voorraad leverbaar.

NATUURLIJK bij:

VAN HUET'S**ZAADHANDEL****BEMMEL — TELEFOON 462**

19-11-1960

**SINT NICOLAAS :
EEN GESCHIKT
EN PASSEND GESCHENK**

voor groot en klein, U vindt het
natuurlijk bij :

Horlogerie BOUWMAN**GOUD EN ZILVER, BEMMEL**

Het oudste adres op Uurwerk-
gebied in de Betuwe.

Hebt U onze collectie **HDZ-ringen**
al gezien ?

Op het graveren kan desgewenst
worden gewacht.

Voor iedere koper kans op een
waardebon

Wij komen op Uw verzoek gaarne bij U thuis

29-1-1951

**Boerenleenbank
Bemmel**

Alle Spaar- en L. R. boekjes
ter bijschrijving van rente
vóór Vrijdag a.s. inleveren.

A. J. M. VAN OPPENRAAIJ

Directeur

Agenda

Uit het aanbod maakten wij de volgende selectie:

1. Koninklijk gekleed. Koningin Wilhelmina 1880-1962: t/m 3 januari a.s. in Museum Paleis 't Loo te Apeldoorn.
2. Kijk-op-dracht. 100 presentaties van Nederlandse streekdrachten: t/m 1 november a.s. in het Nederlands Openluchtmuseum te Arnhem.
3. Een volk presenteert zich. Streekdrachten uit de collectie van Koningin Wilhelmina, t/m 29 november a.s. in het Historisch Museum Apeldoorn.

Boeken

Lezen in Gelderse en Overijsselse bronnen, Gids bij oud schrift in Gelderland en Overijssel, Stichting IJsselacademie Kampen, 1998, eindredactie Brond van Straalen, Jeroen Kummer en Freek Pereboom, 215 pagina's, ISBN 90-6697-095-2, prijs f 29,95 + eventuele verzendkosten.

Het boek is een praktische handleiding bij het lezen van oude archiefstukken. Het lezen van oud schrift vergt kennis van schriftvormen, maar bovenal oefening. De nieuwe publicatie stelt beginnende én meer ervaren lezers van oud schrift in staat hun kennis en vaardigheden te vergroten. Te bestellen via Stichting IJsselacademie, Postbus 244, 8260 AE Kampen, 038-3315235.

Het coöperatieve alternatief, Honderd jaar Rabobank 1898-1998, K.E. Sluyterman, e.a., ISBN 90-1208-529-2, prijs f 69,50 via de boekhandel.

Door de Universiteit van Utrecht is op verzoek van de bank een studie gedaan naar de historie van de Rabobankorganisatie. Op basis van een zo groot mogelijke toegang tot de beschikbare bronnen is vooral bezien in hoe verre de agrarische achtergrond en de coöperatieve structuur de geschiedenis van de bank hebben bepaald. Het prachtig uitgevoerde boek telt ruim 400 bladzijden en is voorzien van een groot aantal foto's.

Lage landen, Hoge sprongen, Nederland in beweging 1898-1998, Jos van der Lans & Herman Vuijsje, ISBN 90-6611-385-5, prijs f 49,95.

Op verzoek van de jarige Rabobank werd de meest bewogen eeuw beschreven die Nederland ooit kende. Het boek beschrijft de vaderlandse geschiedenis van de twintigste eeuw zoals die zichtbaar werd in ons dagelijks leven en dat van onze ouders, grootouders en kinderen. Ook dit boek is luxe uitgevoerd, 235 pagina's dik en rijk geïllustreerd.

De gemeente Bemmelen in het land van Overbetuwe, door Dr. J. Wolters.

Van dit boek uit 1954 verscheen in de tachtiger jaren een herdruk. Wij hebben de hand gelegd op enkele exemplaren daarvan en kunnen u die aanbieden voor de prijs van f 10,-. Te bevragen bij Gerard Sommers.

We zijn net zo thuis in de buurt als u

De Rabobank is een bank met een idee. Het idee dat je samen sterk bent. De Rabobank heeft als geen ander een traditie van samenwerken en bouwen aan relaties. Het is een bank van mensen vóór mensen. Dat merkt u al snel in het persoonlijke contact. Elke Rabobank staat midden in de samenleving. Daarom zijn we vaak betrokken bij activiteiten in het bedrijfsleven, verenigingen en scholen. We weten wat er leeft, ook als het niet om bankzaken gaat. Kortom, we zijn een bank die net zo thuis is in de buurt als u.

Rabobank

Coöperatieve Rabobank "Over-Betuwe" B.A. kantoren te Angeren, Bemmelen, Elst, Haalderen en Valburg

Historische Kring Bemmelen

Secretariaat: J. Verburg,
Teselaar 61,
6681 BE Bemmelen.

Bankrekening: Rabobank Bemmelen 10.57.26.443
(giro van de bank 929913)

<u>Samenstelling bestuur:</u>		<u>Tel: (0481-)</u>
Drs. M.H.J.M. Kocken	Franciscusstraat 14,	465522
(voorzitter/archeologie)	6681 VT Bemmelen.	
J. Verburg	Teselaar 61,	461603
(secretaris)	6681 BE Bemmelen.	
G.J. Sommers	De Houtakker 1,	464933
(penningmeester)	6681 CW Bemmelen.	
E.W. Arns	Meerweg 1,	461772
(bestuurslid)	6681 BC Bemmelen.	
M.J.P. Janssen-v.Gelder	Dorpsstraat 8,	464349
(documentatie)	6681 BN Bemmelen.	

Redactie:

De redactie voor deze uitgave werd gevormd door Eef Arns, Maria Janssen, Marc Kocken, Gerard Sommers en Joop Verburg. Kopij en andere berichten voor de redactie kunnen worden ingeleverd bij de redactieleden.

Lidmaatschap Historische Kring Bemmelen:

Deze uitgave wordt gratis verspreid onder de leden van de kring. Wilt u ook lid worden, of anderen lid maken: aanmelding kan plaatsvinden bij het secretariaat. De contributie bedraagt f 20,- per jaar; tweede en volgende gezinsleden betalen f 10,-.